

Pokud tedy dichotomie pohlaví \times gender neguje úlohu jazyka při konstruování přírody, způsobuje tím upevnění režimu přirozené (předjazykové, ahistorické) podstaty pohlaví, což je paradoxně přesně to, co mělo být zavedením pojmu gender podkopáváno. Pokud však budeme pohlaví a gender chápat jako pojmy stojící v jedné rovině, jako dvě formy vědění, nelze o genderu říci, že zobrazuje pohlaví nebo že k pohlaví odkazuje. Pohlaví je v tomto případě třeba chápat spíše jako výsledek genderu. Gender, tedy sociální pravidla, která se pokoušejí organizovat vztahy mužů a žen ve společnostech, produkují vědění, které o pohlaví a pohlavních rozdílech máme (např. v naší kultuře se mluví o pohlaví jako o přirozenosti). Obojí, pohlaví i gender, je vyjádřením jistého přesvědčení o pohlavních rozdílech; spíše než jasným popisem nebo reflexí přírody je uspořádáním vjemů, taxonomickým systémem, rastrem, kterým třídíme naše vjemy. Pokud jsou pohlaví, gender a pohlavní diference produkovány diskurzivně a historicky, není je možné chápat jako východiska výzkumu. Výzkum se tak jaksi posune do jiné roviny: budou kladeny otázky, jakým způsobem jsou tvořena pravidla (axiómy) přirozenosti, – tedy otázky, které byly uvedeny výše.

Pokud se tedy vrátíme k textům Scottové z konce devadesátých let, nacházíme spíše terminologickou skepsi. Scottová uvádí, že vzhledem k terminologické nejasnosti sama začala pojem gender raději nahrazovat konkrétnějšími souslovími; hovoří pak např. o rozdílech mezi pohlavími nebo o pohlaví jako historicky proměnném konceptu (či pojmu v širším slova smyslu).

Abych nesetřávala pouze v angloamerickém prostředí pokusím se na závěr v drobné sondě ukázat, jakým způsobem byl pojem gender přijat v českém jazyce a jakým způsobem s ním odborný jazyk a zčásti i jazyk publicistiky pracuje. Jako základ mi posloužila data Českého národního korpusu.¹¹ Zdrojem je tedy více než milion textů z různých vědních oborů, publicistiky i beletrie z let 1990–2005, i když lze předem říci, že žádný z beletristických textů zařazených do korpusu pojem gender neobsahuje. V materiálech za léta 1995–2000 se pojem gender objevuje na 48 místech. Bezkonkurenčně nejvíce se vyskytuje v názvu nadace Gender Studies (celkem osmnáctkrát), dále třikrát v poznámkovém aparátu jako citace názvu cizojazyčného díla, pětkrát v názvu grantu a třikrát v sousloví *gender studies* jako názvu oboru. Pokud tuto skupinu odečteme od původních 48, zbude nám 19 výskytů pojmu gender v odborných textech (korpus vyhledává slovo ve všech pádech). Nejčastější je použití pojmu gender tam, kde se hovoří o ženách a mužích,

resp. o jejich vztahu: mluví se o genderové rovnosti (tedy rovnosti mužů a žen), počítačové gramotnosti závislé na genderu (tedy na tom, zda se jedná o muže nebo o ženy) apod. Takto je použit pojem gender ve 14 případech z 19. Dále je dvakrát použit jako synonymum slova žena (resp. ženy) a ve třech případech se mi význam pojmu vzhledem k malému povolenému kontextu nepodařilo zjistit (jedná se o trojí výskyt v jediném díle zabývající se kyberkulturou). Podobná je i situace v textech za léta 2000–2005 s tím, že výskyt pojmu gender je o něco četnější (nalezeno 52 výskytů) a pojem se objevuje i v publicistických textech (často jako synonymum k pojům žena či feminismus). Častěji se vyskytuje jako obecné označení směru výzkumu, bez bližšího vysvětlení (např. ve spojeních „studuje gender“, „zabývá s genderem“ apod.) a méně se objevuje název nadace Gender Studies. Nutno říci, že výše zmíněnou statistiku výrazně ovlivňuje fakt, že vyskytne-li se pojem v uloženém textu několikrát, jsou započítány veškeré výskyty.

Co lze tedy s ohledem na tuto minisondou o používání pojmu gender říci. Pojem gender se stal na přelomu tisíciletí součástí odborného, zčásti i publicistického jazyka. Ovšem při pohledu na většinové vnímání pojmu gender v českém jazyce, tedy jakožto pojmu pro vztahy mužů a žen, je na místě otázka, zda je vůbec možné pojem gender ve významu definovaném Scottovou v osmdesátých letech používat v českém prostředí např. při historických či sociologických výzkumech, aniž by docházelo k větším či menším nedorozumění. Pojem byl totiž do češtiny převzat v době, kdy v americkém prostředí, jak jsem ukázala na příkladu Scottové, již ztrácel svůj provokativní ráz a kritický osten a začal se používat víceméně v situacích, kdy je možné hovořit o mužích a ženách. Není tedy divu, že se stejným způsobem používá i v odborné češtině. Asi bych nebyla tak radikální, abych volala pro opuštění pojmu kvůli jeho víceznačnosti, spíše jsem chtěla na příkladu genderu ukázat na nezbytnost definování základních pojmů v každé odborné práci. Možná to bude znít jako banální konstatování, ale mám stále častěji při čtení odborných historických textů pocit, že mluvíme sice stejnými slovy, ale jinými jazyky.